

Μὰ πιὸ συχνὰ ὁ Νικόλας πήγαινε καὶ περνοῦσε τὶς ὧρες τὶς σχόλης τοῦ κοντὰ στὶς δεσποινίδες Πυργκόλντ, γιὰ τὶς ὁποῖες οἱ φίλοι συνθέτες ἐξακολουθοῦσαν νὰ γράφουλ λήντερ. Τὸ χειμῶνα τοῦ 1871 ὁ Μουσόργκσκυ ἔγραψε τὰ «Παιδιάστικὰ» του, ποὺ ἡ Ἀλεξαντρίνα τὰ τραγουδοῦσε περίφημα καὶ ἡ Ναντίνα τ' ἀκομπανιάριζε ἀκόμη πιὸ καλά, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Νικόλα. Ἔτσι τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1871, τὰ μέλη τῆς μικρῆς συντροφιάς δὲν ξαφνιάστηκαν καθόλου ὅταν πληροφορήθηκαν τοὺς ἀρραβῶνες τοῦ νεώτερου μέλους τους, τοῦ Νικόλα, μετ' ἡ Ναντίνα Πυργκόλντ.

### III

Ἀνάμεσα σ' ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα, ἓνα ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ γεγονὸς αἰφνιδίασε κι ἄφησε κατάπληχτη στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ τὴν «παντοδύναμη μικρὴ συντροφιά». Ὁ διευθυντῆς τοῦ Ὁδείου τῆς Πετροπόλεως—ποὺ ἀνήκε στὸ συντηρητικὸ κόμμα τῆς «Ἐταιρίας ρωσικῆς μουσικῆς»—πρόσφερε στὸ Νικόλα τὴν ἔδρα τοῦ καθηγητῆ τῆς συνθέσεως καὶ τῆς ἐνοργανώσεως, κι ἐπὶ πλέον τὴ διεύθυνση τῆς τάξεως τῆς ὀρχήστρας.

Λίγον καιρὸ πρωτότερα, ὅταν παίχτηκε τὸ ἔργο τοῦ Κόρσακωφ Σάντκο σὲ μιὰ συναυλία τῆς Ἐταιρίας ρωσικῆς μουσικῆς, ἡ μικρὴ συντροφιά φώναξε γιὰ πρώτη φορά «Νίκη!» Τώρα ὁμοῦς αὐτῇ ἡ τόσο κολακευτικὴ πρόταση ξεπερνοῦσε κάθε προσδοκία. Ὁ Νικόλας ἔχοντας συναίσθηση τῆς ἀγνοίας του, ζήτησε μιὰ προθεσμία γιὰ νὰ σκεφτεῖ πρὶν ἀπαντήσῃ καὶ παρακάλεσε τοὺς φίλους του νὰ τὸν συμβουλέψουν μ' ὅλη τους τὴν ἐλικρίνεια τί νὰ κάμῃ. Ὅλοι τότε οἱ σύντροφοί του, καὶ προπάντων ὁ Μπαλακίρεφ, ἐξαιρετικὰ περήφανος πούβλεπε ἕναν ἀπὸ τὴν παράταξή του νὰ μπαίνει στὸ ἐχθρικὸ στργτόπεδο, τὸν παρακίνησαν μετ' ὅση ἐπιμονὴ κι εὐγλωττία νὰ δεχτεῖ, ὥστε ὁ Νικόλας ἀποδέχτηκε αὐτὸν τὸ διορισμὸ.

Παρ' ὅλο ποὺ πραγματικὰ ὁ Νικόλας δὲν ἦταν ἀκόμη ἀρκετὰ καταρτισμένος θεωρητικὰ, τὰ χρόνια τῆς κοινῆς μουσικῆς ζωῆς ποὺ εἶχε περάσει μετ' ὅλους τοὺς φίλους του συνθέτες, ὅλα τὰ

κοντσέρτα πού είχε ακούσει κι από τὰ ὁποῖα μὲ τὸ ἔμφυτο μεθοδικό του πνεῦμα ἀντλήσε πολλές ὠφέλιμες γνώσεις, ἀπόδωσαν τοὺς καρπούς των. Ἐπὶ πλέον εἶχε ἀκόμη μπροστά του δυὸ ἢ τρεῖς μῆνες ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἔχασε οὔτε λεφτό, ἀλλὰ στρώθηκε στὴ μελέτη καὶ διάβασε ἐντατικά ἀρμονία καὶ κοντραποῦντο.

Ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, πὼς στὴν ἀρχή, στὴν τάξη του τῆς συνθέσεως, ἦταν ὑποχρεωμένος ν' ἀποκρίνεται στὶς ἐρωτήσεις πού τοῦ ἀπέτειναν οἱ μαθηταὶ του μὲ ἐπιτηδειότητα καὶ μὲ γενικότητες κι ἀοριστείες, κι εὐτυχῶς τὰ κατάφερε καλά. Στὶς τάξεις τῆς ἐνοργανώσεως : «Μὲ βοηθοῦσε πολὺ—λέει ὁ ἴδιος—τὸ ὅτι κανεῖς ἀπὸ τοὺς μαθητές μου δὲ μπορούσε νὰ φανταστεῖ πόσο ἀμαθής ἦμουν, κι ὅταν ἀργότερα ἦσαν σὲ θέση νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν, ἐγὼ εἶχα πιά καταρτισθεῖ στοῦ μεταξύ ἀρκετά».

Τέλος, στὴν τάξη του τῆς ὀρχήστρας, χάρη στὴ φήμη πού εἶχε ἀποκτήσει, στὶς ἀπαιτήσεις του καὶ στὴν πειθαρχία πού κατάφερε νὰ ἐπιβάλλει στοὺς μαθητές του, ὅλα πῆγαν καλά.

Ἔτσι ὅταν εἶδε μὲ κατάπληξή του νὰ δίνουν τὴν τάξη τῆς ὄπερας—πού τὴν εἶχε ὡς τότε ὁ διευθυντῆς τοῦ Ὁδείου—σὲ κάποιον ἄλλο, τὸ θεώρησε προσβολὴ καὶ παραντήθηκε ἀπὸ καθηγητῆς τῆς τάξεως τῆς ὀρχήστρας, κράτησε ὁμῶς τὴν τάξη τῆς θεωρίας.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1872, ἡ Ναντίνα Πυργκόλντ ἔγινε γυναίκα τοῦ Νικόλα, κι οἱ δυὸ νεαροὶ σύζυγοι ἔκαμαν ἀμέσως μετὰ τὸ γάμο τους ἓνα ὠραῖο ταξίδι στὴν Ἑλβετία καὶ στὴν Ἴταλία. Στὸ γυρισμὸ ὁ Νικόλας ἀφοσιώθηκε ἀποκλειστικὰ στὴ σκηνοθεσία καὶ τίς πρόβες τῆς ὄπεράς του «Πσκοβιταίν», πού ἔγινε δεχτὴ στοῦ Θεάτρου Μαρία, ὕστερα ἀπὸ σκληρὸ ἀγῶνα μὲ τὴ λογοκρισία, πού δὲν εὗρισκε εὐπρεπὲς νὰ βάζουν ἓνα τσάρο νὰ τραγουδάει ἐπὶ σκηνῆς. Στὸ σύνολο ὁ Ρίμσκυ - Κόρσακωφ μένει εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴ διανομὴ τῶν ρόλων κι ἀπὸ τὴ σκηνοθεσία. Κι ἡ ἐνορχήστρωσή του ἐπίσης τὸν ἱκανοποιεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ λάθη πού τὰ διορθώνει στὶς πρόβες. Ἡ πρεμιέρα τῆς «Πσκοβιταίν» δόθηκε, μὲ τεράστια ἐπιτυχία, τὴν 1ῃ Ἰανου-

αρίου τοῦ 1873 στήν "Όπερα. Εἶναι εὐνόητο πῶς ὁ τύπος τῆς ἐχθρικής παράταξης δείχτηκε πολύ κακοπροαίρετος. Κι οἱ κριτικοὶ ἐπωφελήθηκαν τῆς εὐκαιρίας νά ρίξουν φαρμακερές σαῖτες ἐνάντια στήν «παντοδύναμη μικρὴ συντροφιά» καὶ νά εἰρωνευθοῦν τὸν «Κύριο Καθηγητὴ τοῦ Ὁδείου», συμβουλευόντάς τον «νά μελετήσει καὶ νά μάθει».

Μὰ ὁ Νικόλας, πού τότε βρισκόταν στὸ μῆνα τοῦ μέλιτος, δὲν πῆρε κατάκαρδα αὐτὲς τὶς κακόβουλες κριτικές, μιὰτι δὲ σκεφτόταν παρὰ τῆ συζυγικὴ του εὐτυχία, πού τῆ στέγασε στήν ὁδὸ Σπαλέρναϊά. Ἡ γυναίκα του ἄσκησε πάνω του πολὺ μεγάλη ἐπίδραση κι ἔγιναν γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα πολλὲς συζητήσεις.

Ἡ Ναντίνα Πυργκόλντ ἦταν ἀναντίρρητα ἐξαιρετὴ μουσικός καὶ πολὺ καλὴ πιανίστα. Ἀργότερα, ὅπως ὄλοι τ' ὁμολογοῦν, ἔγινε μιὰ ἐπίσης ἐξαιρετὴ σύζυγος καὶ ὑπόδειγμα μητέρας· ἦταν ὅμως γερμανικῆς καταγωγῆς κι ὁ χαρακτήρας τῆς ἦταν πολὺ ἀστικός (σὲ ὄλη τὴν ἀντικαλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ ὄρου αὐτοῦ). Μερικοὶ μάλιστα διατείνονται πῶς συνετέλεσε πολὺ στήν ἀνάπτυξη αὐτοῦ τοῦ σχολαστικοῦ, μικρολόγου καὶ δεισιδαίμονα χαρακτήρα, πού τοὺς σπόρους του τοὺς βρίσκουμε στὸ Νικόλσ, σ' αὐτὸ τὸ «γεροντόπαιδο». Ἦταν βέβαια καλὴ κι ἀξιαγάπητη γυναίκα· μὰ ἐνῶ ὄλα τὰ μέλη τῆς συντροφιάς συμπεριλάβαιναν καὶ τὴν Κυρία Μποροντίν στὴ στοργὴ μὲ τὴν ὁποία περιέβαλλαν τὸ σύζυγό της, κατηγοροῦσαν τὴν Κυρία Ρίμσκυ - Κόρσακωφ πού ἀπομάκραινε κάπως—ἄθελά της ἴσως—τὸν Νικόλα ἀπὸ τοὺς παλιούς του φίλους. Καὶ παρ' ὄλο πού εἶχε ἓνα πολὺ καλοβαλμένο σπίτι κι ἤξερε νά δέχεται, προτιμοῦσαν τὴν ἐγκάρδια ὑποδοχὴ πού τοὺς ἔκανε ἡ κυρία Μποροντίν καὶ τὴν παροιμιώδη ἀταξία πού βασίλευε στὸ σπίτι της.

Ὁ Μπαλακίρεφ, πού στὸ πρόσωπό της θαύμαζε τὴ μουσικὸ ἐφόσο ἦταν δεσποινὶς Ναντίνα Πυργκόλντ, τὴν ἀπεχθάνονταν σ' ἀφάνταστο βαθμὸ ὅταν ἔγινε κυρία Ρίμσκυ - Κόρσακωφ· κι ἴσως νά μὴν εἶχε ὄλωσδιόλου ἄδικο, γιατί πάνω στὸν τυφλό της θαυμασμό γιὰ τὸν ἄντρα της τὸν εἶχε πείσει, πῶς τὴν ἀξία του

τὴ χρωστοῦσε ἐξ ὀλοκλήρου στὸ ταλέντο του κι ὅτι δὲν ὄφειλε τίποτα στὴ διδασκαλία τοῦ Μπαλακίρεφ. "Ἔτσι ἡ ρῆξη μεταξύ δασκάλου καὶ μαθητῆ ἔγινε πιά ἀναπόφευκτη.

"Ἐπειτα, ὁ Μίλυ Ἀλεξέεβιτς, σ' ἓναν παροξυσμὸ μισανθρωπίας καὶ μουσικισμοῦ ποῦ τὸν βρῆκε ξαφνικά, ἐξαφανίστηκε ἐντελῶς ἀπὸ τὸ μουσικὸν ὀρίζοντα, κι ἡ ἐξαφάνισί του αὐτὴ εἶχε γιὰ συνέπεια τὸ πρόσκαιρο σταμάτημα τῆς δράσεως τῆς «Μουσικῆς Σχολῆς μὲ δωρεὰν φοίτηση.»

Στὰ 1837 ὁ Νικόλας διορίστηκε ἐπιθεωρητῆς τῶν μουσικῶν τοῦ ναυτικοῦ. Ἐπὶ πλέον ἱδρύεται στὸ Ὁδεῖο, μὲ ἐξοδα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, μιὰ τάξη ὀργανοπαικτῶν, καὶ ἀναθέτουν τὴ διευθυνσή της σ' αὐτόν. Ἀπὸ τὴν τάξη ἐκείνη βγῆκε μιὰ γενιὰ ἐξάιρετων μουσικῶν.

"Ἄν κι ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένει στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν δὲν ὑπηρετοῦσε πιά σ' αὐτὸ παρά σὰν πολιτικὸς ὑπάλληλος· γιὰτὶ μὲ μεγάλη του χαρὰ κι ἀνακούφιση παράτησε τὸ ναυτικὸ καὶ τὴ στολή του. "Ἔτσι τ' ὄνειρό του πραγματοποιήθηκε : τῶρα εἶναι ἐπαγγελματίας μουσικός, πρὸς μεγάλη χαρὰ τῆς «παντοδύναμης μικρῆς συντροφιάς!»

Σὰν ἐπιθεωρητῆς τῶν μουσικῶν τοῦ ναυτικοῦ, ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ περιοδεύει σ' ὅλη τὴ Ρωσσία γιὰ νὰ διορίζει ἢ νὰ ἐπιθεωρεῖ τοὺς ἀρχιμουσικούς, νὰ ἐξακριβώνει τὴν καλὴ ποιότητα τῶν ὀργάνων καὶ νὰ ἐπιβλέπει τὴν καλὴ κατάσταση τοῦ ὑλικοῦ. Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ καταρτίζει τὸ πρόγραμμα σπουδῶν τῆς τάξεως τῶν ὀργανοπαικτῶν καὶ νὰ εἶναι ὁ σύνδεσμος μεταξύ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν καὶ τοῦ Ὁδείου.

Ἀπὸ πολλὸν καιρὸ ὁ Νικόλας ἐπιθυμοῦσε νὰ μάθει ἀπὸ κοντὰ τὸ χειρισμὸ τῶν πνευστῶν ὀργάνων. Καὶ νὰ ποῦ τοῦ δόθηκε ἐπὶ τέλος ἡ εὐκαιρία. Πρὶν φύγει γιὰ τὴν ἐξοχή, ὅπου θὰ περνοῦσε τὸ καλοκαίρι του, προμηθεύτηκε ἓνα τρομπόνι, ἓνα κλαρίνο κι ἓνα φλάουτο· καὶ μὲ τὴ συνηθισμένη του εὐσυνειδησία κι ἐπιμονή, ἄρχισε νὰ μαθαίνει τὸ χειρισμὸ τῶν ὀργάνων αὐτῶν, πρὸς μεγάλη δυστυχία τῶν γειτόνων του, ποῦ εὐτυχῶς ἔμεναν ἄρκετὰ μακριά. Ἀμέσως μὲ τὴ διάθεση· ποῦ τὸν

τόν χαρακτηρίζει νά ταξινομεί καί νά συστηματοποιεί τά πάντα, τοῦ ἔρχεται ἡ ἰδέα νά γράψει ἕνα ἐγχειρίδιο=μέθοδο γιά τά ὄργανα τῆς μπάντας. Ρίχνεται λοιπόν στή δουλειά καί, πρὶν ἀπ' ὅλα, ἀρχίζει μὲ μιὰ ταξινόμηση. Γρήγορα ὁμως ἀντιλαμβάνεται τίς δυσκολίες κι ὕστερα τὸ ἀδύνατο τῆς πραγματοποίησεως τοῦ σχεδίου του· γιατί στήν πραγματικότητα ὑπάρχουν τόσα διαφορετικά συστήματα ὅσοι κι ὄργανοποιοί, ὥστε τὸ σχέδιο μιᾶς ὁποιασδήποτε ταξινόμησης εἶναι πραγματικὴ χίμερα. "Ἔτσι, ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνο παράτησε αὐτό τοῦ τὸ σχέδιο, χωρὶς ὁμως νά λυπηθεῖ γιά τὸν καιρὸ πού ἀφιέρωσε γιά τὴν πραγματοποίησή του, μιὰ κι ὁ καιρὸς αὐτὸς δὲν πῆγε χαμένος.

Τὰ νέα του καθήκοντα τὸν ὑποχρέωναν νά ταξιδεύει, πράγμα πού δὲν τὸν δυθαρεσεῖ καθόλου. Παντοῦ γινόταν δεχτὸς μὲ τίς τιμὲς πού ὀφείλονταν σ' ἕναν ἀνώτερο ὑπάλληλο. "Ὄντας βέβαιος γιά τὴ σπουδαιότητα τοῦ ἀξιώματός του καί μὲ τὴ σιγουριά τῆς νεότητάς, δείχνεται ἀπαιτητικὸς καί δύσκολος καί θέλει νά μεταρρυθμίζει τά πάντα. Τὰ ἀποτελέσματα πού πετυχαίνει εἶναι ἄριστα· ἀργότερα ὁμως θά θυμηθεῖ μὲ πολλή του θλίψη, πὼς ἀπαίτησε τὴν ἀπόλυση ἑνὸς φτωχοῦ γέρου ἀρχιμουσικοῦ μπάντας, πού τὸ μόνο ψεγάδι πού τοῦ βρῆκε ἦταν..... τὰ βαθεῖά του γεράματα.

Στὰ 1874 παίρνει ἀκόμη ἕναν καινούριο ρόλο· τὸ ρόλο τοῦ ἀρχιμουσικοῦ.

Πρόκειται νά διευθύνει, σὲ κάποια μεγάλη αἴθουσα, μιὰ συναυλία γιά φιλανθρωπικὸ σκοπὸ. Στὶς πρόβες φοβᾶται μήπως φανεῖ πολὺ πρωτόπειρος στοὺς μουσικοὺς κι ὁμολογεῖ, πὼς ποτὲ δὲν ἔνιωσε τόσο ταραγμένο τὸν ἑαυτὸ του. Εὐτυχῶς ὅλα πῆγαν καλὰ στήν ἐκτέλεση. Κι ἐδῶ πρέπει νά σημειώσουμε μιὰ συγκινητικὴ χειρονομία τοῦ Μπαλακίρεφ: Παρὰ τὸ ὅτι εἶχε ἀποτραβηχθεῖ ἀπὸ τὸν μουσικὸ κόσμο, παρὰ τὴν ἀμοιβαία ψυχρότητα μὲ τὸ μαθητὴ του, τοῦ ἔστειλε ἕνα ἔγκαρδιο καί στοργικὸ γράμμα, ἕνα εἶδος εὐλογίας, μποροῦμε νά ποῦμε, τοῦ δασκάλου πρὸς τὸ μαθητὴ, πρὶν ἀπὸ τὸ ντεμποῦτο του. Σ' αὐτὸ τὸ κοντσέρτο παίχτηκε γιά πρώτη φορὰ ἡ Τρίτη συμφωνία.

νία τοῦ Ρίμσκυ - Κόρσακωφ. Οἱ μουσικοὶ κι οἱ κριτικοὶ τῆ βρῆκαν στεγνὴ καὶ κρύα καὶ κατηγορήσαν τὸ συνθέτη τῆς γιὰ τὴν κατάχρηση ποῦ ἔκαμε στὴ χρησιμοποίηση τοῦ κοντραπούντου. Ὁ Μποροντίν μάλιστα, ποῦ δὲν τοῦ πολυάρεσε αὐτὸ τὸ ἔργο, κάνει, ἀστειευόμενος πάντα εὐγενικά, τὴν πιὸ σωστὴ κριτικὴ. Λέει στὸ Νικόλα πῶς ἀκούοντάς τον, νομίζει πῶς βλέπει τὸ «Herr Professor» (τὸν Κο Καθηγητὴ), ποῦ φόρεσε τὰ γυαλιά του γιὰ νὰ συνθέσει *ein grosse symphonie* (Μιά μεγάλη συμφωνία). Μὰ κι ὄλα τὰ ἄλλα μέλη τῆς «μικρῆς παντοδύναμης συντροφιάς» κατακρίνουν τὸ συνθέτη αὐτῆς τῆς συμφωνίας γιὰ τὸ σχολαστικισμό του, ὅσον ἀφορᾶ τὴν αὐστηρὴ τήρηση τῶν κανόνων τῆς ἄρμονίας καὶ τοῦ κοντραπούντου,

Μὰ ὁ Νικόλας δὲ ἔχασε τὸν ἐνθουσιασμό του. Ἐφοῦ διάβασε τὸ σύγγραμμα τῆς ἄρμονίας καὶ τοῦ κοντραπούντου τοῦ Τσαϊκόφσκυ, βασισμένο πάνω στὶς ἀρχές τοῦ Κερουμπίνι καὶ τοῦ Μπέλερμαν, βυθίστηκε στὴ μελέτη τῶν παλιῶν μεγάλων δασκάλων: τοῦ Παλεστρίνα, τῶν Φλαμανδῶν καὶ προπάντων τοῦ Μπάχ.

Φορὲς - φορὲς βρίσκει κι ὁ ἴδιος πῶς τὸ παρακάνει. Κρίνει αὐστηρὰ τὸ κουαρτέτο του, ποῦ τὸ ἀδιάκοπο *fugato* του καταντάει στὸ τέλος νὰ γίνεται βαρετό. Ἐντίθετα εἶναι κατενθουσιασμένους γιὰ τὸν ἀντιστιχτικὸ ἄθλο ποῦ πετυχαίνει στὸ φινάλε αὐτοῦ τοῦ κουαρτέτου.

Στὸ μεταξύ οἱ διορισμοὶ κι οἱ τιμὲς πέφτουν βροχὴ πάνω στὸ Νικόλα. Τοῦ ἀνάθετον τὴ διεύθυνση τῆς «Μουσικῆς σχολῆς μὲ δωρεὰν φοίτηση», ποῦ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη φυτοζωοῦσε οἰκτρά, προπάντων μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ ἰδρυτῆ καὶ διευθυντῆ τῆς Μπαλακίρεφ.

Ὁ Νικόλας δέχεται αὐτὴν τὴν θέση κι ἀμέσως, γεμάτος ἐνθουσιασμό, καταπιάνεται νὰ διοργανώσῃ μιὰ συναυλία, ποῦ τὸ πρόγραμμά τῆς, ἦταν «ἀρχι - κλασσικό», μὲ ἔργα Χαϊντελ, Ἀλέγκρι, Παλεστρίνα, Μπάχ καὶ Χάυντν.

Αὐτὸ τὸ πρόγραμμα βυθίζει τὴ μικρὴ συντροφιά σὲ κατάπληξη κι ἀνησυχία. Τὰ μέλη τῆς τὸν θεωροῦν ἐξομώτη, λιποτάχτη.

Ὁ Νικόλας εἶναι καταπικραμένος· καί παρ' ὄλο πού προσπαθεῖ νά διατηρήσει τὴν ἀνεξαρτησία του, ἐξηγεῖ τοὺς λόγους — πού οἱ περισσότεροὶ εἶναι ὕλικοί— γιὰ τοὺς ὀποίους ἀναγκάστηκε νά καταρτίσει ἔτσι τὸ πρόγραμμά του. « Πάντως, λέει, ἤμουν κατασυχισμένος· κι ἐγώ, πού ἀμφέβαλλα συχνά γιὰ τὸν ἑαυτό μου, εἶχα τὴν ἐντύπωση ὅτι ἔκαμα μιὰ κακὴ πράξη ».

Κι ὁμῶς τὰ οἰκονομικὰ τῆς « Μουσικῆς σχολῆς μὲ δωρεὰν φοίτηση » διορθώνονταν ὀλοένα. Μὲ τὴν εὐσυνειδησία του καὶ τὴ μέχρι σχολαστικότητος τιμιότητά του, ὁ Νικόλας ἀσχολεῖται μὲ ὄλα καὶ ἐλέγχει τοὺς λογαριασμοὺς τῆς Σχολῆς. Μὰ αὐτὸ τὸ κακορίζικο « ἀρχι - κλασικὸ » κοντσέρτο γέμισε γιὰ καλὰ τὸ ταμεῖο τῆς σχολῆς. Τὴν ἐπόμενη σαιζὸν (1875 - 1876) ἓνα πρόγραμμα συναυλίας θὰ εἶναι ἀφιερωμένο στὴ ρωσικὴ μουσικὴ· κι αὐτὸ ἐξυψώνει τὸ Νικόλα στα μάτια τῶν φίλων του πού τὸν συχαίρουν, σίγουροι πιά πὼς δὲν ἔχασαν ἐντελῶς τὸν παλιό τους φίλο.

#### IV

Τὸ χειμῶνα τοῦ 1875 πρὸς 1876, συμβαίνει κάτι ἀπροσδόκητο : ὁ Νικόλας ξαναφιλιώνει μὲ τὸ Μπαλακίρεφ, πού εἶχε ξεμακρύνει θεληματικὰ ἀπὸ ὄλους τοὺς γνωστοὺς καὶ φίλους του, καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια δὲν ἔδινε σημεῖο ζωῆς. Ὅμως παρακολουθοῦσε πάντα ἀπὸ μακρὰ τὴ μουσικὴ ζωὴ γενικὰ κι ἰδιαίτερα τὴ δράση τοῦ Νικόλα. Ἔμαθε λοιπὸν πὼς ὁ μαθητὴς του μάζεψε καὶ ταξινομοῦσε σὲ συλλογὲς ὄλα τὰ λαϊκὰ ρωσικὰ τραγούδια. Τοῦ στέρνει λοιπὸν ἓνα φίλο του, τὸ Φιλιπῶφ πού ξέρει ἄπειρα τέτοια τραγούδια καὶ σίγουρα θὰ τοῦ φανεῖ χρήσιμος. Καὶ πραγματικὰ ὁ Νικόλας καταγράφει περὶ τὰ 40 τραγούδια πού τοῦ τραγουδάει ὁ Φιλιπῶφ.

Τότε ὁ Ρίμσκυ - Κόρσακωφ, θέλοντας νά εὐχαριστήσῃ τὸν Μπαλακίρεφ γιὰ τὴ βοήθεια πού τοῦδωσε, καθὼς καὶ γιὰ τὸ ὅτι τοῦ ἔστειλε πολλοὺς μαθητὲς τῆς ἀρμονίας, ξαναρχίζει, ὅστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, νά συχνάζει στὸ σπίτι τοῦ παλιοῦ του δασκάλου. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Μπαλακίρεφ ξαναπαρουσι-

άζεται ποῦ καί ποῦ στίς συντροφιάς τῶν παλιῶν του φίλων. Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Μαλακίρεφ στή μουσικῆ ζωῆ εἶναι φυσικά ἕνα γεγονός ἐξαιρετικά συμαντικό γιά τὰ μέλη τῆς παλιάς «μικρῆς συντροφιάς». Βρίσκουν ὅμως, πῶς τὰ χρόνια τῆς ἀπουσίας ἀλλάξαν πάρα πολύ τόν Μπαλακίρεφ. Γιατί, ἂν στό φυσικό του ἔχει μείνει σχεδόν ὁ ἴδιος, ἠθικά ὑπέστη μιᾶ ἐκδηλη μεταμόρφωση, ποῦ τόν ἔκανε σχεδόν ἀγνώριστο: Ἐγινε ὑπερβολικά θρησκόληπτος καί φανατικός ὀρθόδοξος.

Μά ὁ δάσκαλος κι ὁ μαθητής, παρ' ὅλη τῆ καλή τους θέληση, δέ μποροῦν νά ξαναζεστάνουν τήν παλιά τους φιλία. Κάποια συστολή, ἀναπόφευκτη ὅταν ξαναρχίζει μιᾶ φιλία ποῦ ἔχει διακοπεῖ, κι ἡ τέλεια ἔλλειψη θρησκευτικότητας ἐκ μέρους τοῦ Νικόλα, ἐμποδίζουν τή δυνατότητα μιᾶς πλήρους ἐγκαρδιότητας.

Πάντως ὁ Μπαλακίρεφ κάνει μιᾶ ἀξίεπαινη προσπάθεια καί πηγαίνει κάποτε - κάποτε στό σπίτι τῶν Κόρσακωφ, ὅπου συγκεντρώνονται τώρα τὰ ὑπολείμματα τῆς «μικρῆς συντροφιάς»: δυστυχῶς ὅμως ἀντιλαμβάνεται πῶς φοβίζει τώρα κάπως ὅλο τόν κόσμό. Γι' αὐτό φεύγει πάντα ἔνωρίς. Καταλαβαίνει πῶς ἡ ἀναχώρησή του θά εἶναι τὸ σύνθημα μιᾶς ἐλεύθερης πιά συνομιλίας ἀνάμεσα στοὺς φίλους ποῦ μένουν, κι ἐπίσης μιᾶ ἀνακούφιση γιά τήν οἰκοδόμοινα. Ἐκτός ὅμως ἀπ' αὐτὲς τίς συναναστροφές, ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, ὁ Μπαλακίρεφ κι ὁ Ρίμσκυ - Κόρσακωφ ἔχουν τὴν εὐκαιρία νά συναντῶνται σχεδόν κάθε μέρα, γιατί ἡ κυρία Σέστακωφ ἀνέθεσε σ' αὐτοὺς καί στό Λιάντωφ, νά ξανακοιτάξουν τίς ὅπερες τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Γκλίλκα, ἐπειδὴ σκόπευε νά τίς ξαναεκδώσει.

Ἔτσι κι οἱ τρεῖς τους ἐργάζονται μαζί ὀλόκληρες βραδυὲς κι ἐνώνουν τίς προσπάθειές τους καί τίς γνώσεις τους γιά νά ἐτοιμάσουν δυὸ παρτιτούρες, ποῦ ἤθελαν νά τίς κάμουν τέλειες. Δυστυχῶς ἡ πραγματικότητα δὲν ἀνταποκρίθηκε στίς προθέσεις τους: καί, παρ' ὅλη τὴν ἀφοσίωσή τους σ' αὐτὸν τὸ σκοπὸ, οἱ παρτιτούρες αὐτὲς περιμένουν ἀκόμη τὴν ὀριστικὴ ἀναθεώρησή τους.